

تحلیل موضوعات و روش شناسی پایان نامه های ترویج و آموزش کشاورزی در یک دوره ده ساله

رضا موحدی

استاد یار آموزش کشاورزی دانشگاه بو علی سینا
آدرس: همدان - انتهاب بلوار آزادگان - دانشکده کشاورزی

کدپستی: ۶۵۱۷۸۳۳۱۳۱

Tel:0811-4424366

Fax:0811-4424012

Email:r.movahedi@basu.ac.ir

Movahedi686@yahoo.com

طاهره چرختابیان

دانشجوی کارشناسی ارشد رشته توسعه روستایی دانشگاه بوعلی سینا

a.charkhtabian@gmail.com

چکیده

هدف از انجام این تحقیق ارزیابی موضوعات و روش های تحقیق بک کار رفته در پایان نامه های ترویج و آموزش کشاورزی طی یک دوره ده ساله بین سالهای ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ بوده است. در این خصوص تعداد ۹۴ پایان نامه موجود در مرکز اسناد و مدارک علمی کشور در دوره کار شناسی ارشد و دکتری با استفاده از روش تحلیل محتوایی تلخیصی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. بر اساس تحلیل محتوایی موضوعات، تعداد ۲۴ موضوع در حیطه ترویج و آموزش کشاورزی بین سالهای مذکور از طریق پایان نامه های مورد مطالعه بدست آمد که از این تعداد ۱۵ مورد درباره ترویج کشاورزی، ۶ مورد درباره آموزش کشاورزی، و ۳ مورد درباره توسعه روستایی بود. نتایج نشان داد که بیشترین پایان نامه ها در استان فارس با فراوانی ۲۴ مورد و استان تهران با ۱۹ مورد انجام شده اند. همچنین نتایج نشان داد که تقریباً ۸۷٪ پایان نامه های مورد مطالعه از روشهای تحقیق کمی، و تنها ۸٫۵٪ از روشهای تحقیق کیفی استفاده کرده اند. تعداد بسیار اندکی هم نوع تحقیق آمیخته را بکار برده اند. روش پیمایشی در تحقیق نوع کمی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داد (۴۰٫۲٪). همچنین بیشترین روشهای مورد استفاده در تحلیل داده های کمی به ترتیب تحلیل همبستگی، تحلیل رگرسیون، و آزمونهای غیر پارامتریک بودند. تحلیل محتوایی نیز بیشترین روش مورد استفاده در تحلیل داده های کیفی در پایان نامه های مورد مطالعه بوده است. در نهایت پیشنهاد می شود روش های تحقیق در زمینه موضوعات ترویج و آموزش کشاورزی به سمت روش های کیفی و آمیخته سوق داده شوند.

کلمه های کلیدی: ترویج و آموزش کشاورزی، موضوع تحقیق، روش تحقیق، تحقیق کمی و کیفی

چکیده

هدف از انجام این تحقیق ارزیابی موضوعات و روش های تحقیق بک کار رفته در پایان نامه های ترویج و آموزش کشاورزی طی یک دوره ده ساله بین سالهای ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ بوده است. در این خصوص تعداد ۹۴ پایان نامه موجود در مرکز اسناد و مدارک علمی کشور در دوره کار شناسی ارشد و دکتری با استفاده از روش تحلیل محتوایی تلخیصی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. بر اساس تحلیل محتوایی موضوعات، تعداد ۲۴ موضوع در حیطه ترویج و آموزش کشاورزی بین سالهای مذکور از طریق پایان نامه های مورد مطالعه بدست آمد که از این تعداد ۱۵ مورد درباره ترویج کشاورزی، ۶ مورد درباره آموزش کشاورزی، و ۳ مورد درباره توسعه روستایی بود. نتایج نشان داد که بیشترین پایان نامه ها در استان فارس با فراوانی ۲۴ مورد و استان تهران با ۱۹ مورد انجام شده اند. همچنین نتایج نشان داد که تقریباً ۸۷٪ پایان نامه های مورد مطالعه از روشهای تحقیق کمی، و تنها ۸٫۵٪ از روشهای تحقیق کیفی استفاده کرده اند. تعداد بسیار اندکی هم نوع تحقیق آمیخته را بکار برده اند. روش پیمایشی در تحقیق نوع کمی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داد (۴۰٫۲٪). همچنین بیشترین روشهای مورد استفاده در تحلیل داده های کمی به ترتیب تحلیل همبستگی، تحلیل رگرسیون، و آزمونهای غیر پارامتریک بودند. تحلیل محتوایی نیز بیشترین روش مورد استفاده در تحلیل داده های کیفی در پایان نامه های مورد مطالعه بوده است. در نهایت پیشنهاد می شود روش های تحقیق در زمینه موضوعات ترویج و آموزش کشاورزی به سمت روش های کیفی و آمیخته سوق داده شوند.

کلمه های کلیدی: ترویج و آموزش کشاورزی، موضوع تحقیق، روش تحقیق، تحقیق کمی و کیفی

مقدمه

ترویج و آموزش کشاورزی به عنوان یک رشته تخصصی از طریق تلفیق یادگیری مهارتهای فنی کشاورزی با مهارتهای علوم انسانی نقش ویژه ای هم در نظامهای آموزش عالی و هم در نظام های کشاورزی می تواند ایفا نماید. از زمان تاسیس این رشته، همواره بر سر موضوعات، محتوا، و اولویت های تحقیقاتی آن بحث و جدل بوده است (ادگار و دیگران، ۲۰۰۸). از یک طرف با توجه به دیربازده بودن اثرات آموزش های ترویجی، تاکید بر مهارتهای فنی کشاورزی در این رشته می گردد؛ از طرف دیگر با توجه به پیدایش فناوری ها و مباحث نوین در کشاورزی و نیاز به ترویج آن ها، آموزش و ترویج به سمت مباحث تخصصی تر سوق داده می شود. در این میان، محققان و پژوهشگران عرصه ترویج و آموزش کشاورزی نقش عمده ای می توانند در تجزیه و تحلیل ابعاد مختلف این علم، معرفی زمینه های تحقیقاتی و کاربرد آن ها، همچنین ایجاد زمینه های لازم برای سیاست گذاری و برنامه ریزی های راهبردی این رشته ایفا نمایند. به اعتقاد دایر و همکارانش (۲۰۰۳) آینده آموزش کشاورزی به عوامل زیادی بستگی دارد که یکی از مهم ترین آن ها کسب و به کارگیری دانش جدیدی است که بر اثر تحقیقات درحیطه آموزش کشاورزی بوجود می آید. اما همان طور که میلر (۱۹۹۸) عنوان کرده است تحقیقات آموزش کشاورزی که اکثراً با استفاده از روش های کمی و استفاده از ریاضی و آمار و رایانه صورت می گیرد در برخی موارد ممکن است محقق را با اشتباه مواجه نموده و نتایج تحقیق را نادرست جلوه دهد. یکی از مواردی که می تواند مشکلات مربوط به تحقیقات کمی را حل نماید استفاده توأم از روشهای کمی و کیفی است تا از این طریق محقق بتواند با استفاده از شواهد عینی، یافته های کمی خود را تأیید، تثبیت، و تقویت نماید (بازرگان، ۱۳۸۷؛ بریمن، ۲۰۰۷).

بنابراین در این تحقیق سعی شده است با شناسایی موضوعات مورد تحقیق در زمینه ترویج و آموزش کشاورزی و روش های تحقیق به کار گرفته شده، برخی پیشنهادها و راه کارهای کاربردی و برگرفته از نتایج تحقیق برای آن دسته از محققانی که می خواهند در زمینه موضوعات ترویج و آموزش کشاورزی قدم مثبتی بردارند، ارائه دهد.

اهمیت و پیشینه موضوع

ادگار و همکارانش (۲۰۰۸) در تحقیقی به تحلیل موضوعات مختلف منتشر شده در نشریه های علمی مرتبط با ترویج و آموزش کشاورزی طی ده سال (۲۰۰۶-۱۹۹۷) پرداختند. هدف آنها شناسایی موضوعات اصلی یا اولیه و موضوعات فرعی یا ثانویه آموزش کشاورزی بر حسب تکرار و فراوانی در مجلات مختلف ترویج و آموزش کشاورزی بود. آن ها تعداد ۱۱۵۱ مقاله را با استفاده از روش تحلیل محتوا در این خصوص در پنج نشریه آموزش کشاورزی، ژورنال بین المللی ترویج و آموزش کشاورزی، ژورنال ترویج، ژورنال ارتباطات کاربردی، و ژورنال آموزش رهبری بررسی نمودند. در نهایت به ۹۱ موضوع اصلی و فرعی در حیطه آموزش کشاورزی دست یافتند. نتایج این تحقیق همچنین نشان داد که طی سال های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۶ موضوعاتی چون مهارت های مورد نیاز آموزشگران، نیاز سنجی آموزشی، و سنجش نگرش ها به ترتیب بیشترین فراوانی را در پنج نشریه مذکور داشته اند. در مورد موضوعات فرعی یا ثانویه نیز موضوعاتی نظیر غذا، کشاورزی، منابع طبیعی، سلامت و خانواده (۱۴/۱۶٪)، برنامه ریزی و تدوین برنامه درسی (۶/۲۶٪) بیشترین فراوانی را داشته اند. یکی از اهداف تحقیق ادگار و همکارانش مقایسه نیازها و اولویتهای تحقیقاتی کشور با موضوعاتی است که در نشریات مختلف ترویج و آموزش کشاورزی منتشر می شود که در نهایت در ارزشیابی کلان اختلافی بین این اولویتهای و تحقیقات انجام شده دیده نشد. همچنین در بررسی روش شناسی تحقیق، از ۳۲۳ مقاله ۲۶۰ مقاله از روش های تحقیق کمی استفاده کرده اند با فراوانی ۸۰/۵٪ و تنها ۳۶ مقاله از روش تحقیق کیفی با فراوانی ۱۱/۱٪ استفاده کرده اند که از بین روش های تحقیق کمی، ۴۵/۵٪ روش پیمایشی، ۱۰/۵٪ روش همبستگی و ۸/۷٪ روش تجربی را به کار برده اند. این در حالی است که روش مصاحبه با ۲/۸٪ و ارزشیابی با ۲/۵٪ کمترین روشهای تحقیق مورد استفاده بوده اند (Edgar et al. 2008). این امر به نوبه خود نتایج تحقیق حاضر را تایید می کند و نشان دهنده آن است که تحقیقات کیفی و استفاده از روش مصاحبه به عنوان حلقه مفقوده روش های تحقیق در پژوهش های ترویج و آموزش کشاورزی مطرح است.

آکر و گری شاپ (۲۰۰۴) در تحقیقی مشابه به بررسی ۶۸۴ مقاله شامل ۲۷۶ مقاله در ژورنال ترویج، ۱۹۹ مقاله در ژورنال آموزش کشاورزی، ۱۰۹ مقاله در ژورنال اروپایی ترویج و آموزش کشاورزی و ۱۰۰ مقاله در ژورنال بین المللی ترویج و آموزش کشاورزی طی سال های ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۲ پرداختند. هدف آنها از این تحقیق مقایسه موضوعاتی که در دانشگاه ها تدریس می شود با موضوعاتی که در رشته ترویج و آموزش کشاورزی تحقیق و منتشر می شود، بود. نتایج بررسی نشان می دهد که بین موضوعات منتشر شده در چهار ژورنال و اولویت های تدریس در دانشگاه های امریکا محدودیت و به عبارتی شکاف وجود دارد. شکاف های موجود را می توان شامل موارد زیر دانست:

- ۱) محدودیت دوره های درسی در زمینه های سیاست و مدیریت ترویج، و بررسی رفتار کشاورز؛
- ۲) عدم توجه یا گنجانیدن گرایش های جهانی کشاورزی در برنامه های درسی با تاکید بر نیاز های محلی؛
- ۳) فقدان دوره های آموزشی که مسایل اجتماعی کشاورزی را با ایدز پیوند دهد؛
- ۴) محدودیت دوره های درسی پیرامون مباحث پایداری؛
- ۵) عدم توجه کافی به بخش کشاورزی و روابط آن با ترویج و آموزش کشاورزی در سیاستهای کلان؛ و
- ۶) عدم توجه به اشکال مختلف سازمانی ترویج و آموزش کشاورزی

بخشی از نتایج این تحقیق نشان داد که رشته ترویج و آموزش کشاورزی در مقطع کارشناسی در دانشگاه های آمریکا از نظر سازمانی تحت عناوین مختلفی نامگذاری شده اند که عبارتند از: آموزش کشاورزی (۱۲ دانشگاه)، ترویج و آموزش کشاورزی (۳ دانشگاه)، ارتباطات کشاورزی (۳ دانشگاه)، ترویج کشاورزی (۲ دانشگاه)، و ترویج و آموزش (۲ دانشگاه). همچنین در این تحقیق دوره های آموزشی موجود در زمینه ترویج و آموزش کشاورزی دوره های لیسانس در ۲۲ دانشگاه دولتی آمریکا مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که موضوعات زیر بیشترین تعداد دوره های آموزشی و درسی را به خود اختصاص داده اند: ۱- ارتباطات ۲- رهبری شخصی و حرفه ای ۳- روش های تدریس و برنامه ریزی درسی ۴- فنی (موضوع های امور زراعی و گیاهی، اموردامی، ماشین آلات و باغبانی) ۵- طراحی و تدوین برنامه، ۶- کارآموزی عملی با تاکید بر ترویج یا صنعت محور ۷- کسب تجربه تدریس به دانش آموزان توسط دانشجو ۸- دوره کاوش شغلی ۹- رایانه و فناوری اطلاعات ۱۰- سازمانهای دانشجویی و بهبود فعالیت های جوانان، و ۱۱- آموزشهای فنی- حرفه ای در زمینه کشاورزی. از بین موضوعات مذکور به ترتیب ارتباطات (۳۴)، رهبری شخصی و حرفه ای (۲۹) و روش های تدریس (۲۷) بیشترین فراوانی تعداد دوره های آموزشی را در دانشگاهها داشته اند. در نهایت آکر و گری شاپ عناوین و موضوعات تحقیقاتی در زمینه ترویج و آموزش کشاورزی را در چهار ژورنال مذکور طی یک دوره پنج ساله مورد تحلیل محتوایی قرار دادند. نتایج این بخش نشان داد که در بین ۶۸۴ مقاله می توان ۱۰ موضوع مشترک را به ترتیب زیر شناسایی نمود: ۱) سیاست و مدیریت ترویج (۱۰۴)، روش ها و رهیافت های یادگیری (۸۰)، بهبود فعالیت های جوانان (۶۵)، رفتار کشاورز و آموزش کشاورزان (۵۶)، آموزش عالی کشاورزی (۵۴)، کشاورزی پایدار، ارگانیک و زیست محیطی (۴۵)، جنسیت، خانوار، ایدز (۴۱)، تدریس دانش آموزان دبیرستان های کشاورزی (۳۹)، آموزش از راه دور (۳۶) و برنامه ریزی درسی (۳۹).

لوندر (۲۰۰۰) نیز در تحقیق خود در مورد برنامه های درسی و آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی در ۱۵ دانشگاه اروپایی، فهرست جامع و لیستی از موضوعاتی را ارائه داد که معتقد بود دانشجویان ترویج و آموزش کشاورزی می بایست آنها را یاد بگیرند. این موضوعات عبارت بودند از: آموزش بزرگسالان، کسب و کار و بازاریابی، ارتباطات، فعالیت های مشاوره ای و مشارکتی، ارزشیابی، آموزش و یادگیری، مدیریت و رهبری، و کارورزی عملی. موحدی (۲۰۰۹) نیز در کتاب خود پس از بررسی موضوعات ترویج و آموزش کشاورزی در ۱۳ کشور مختلف آسیایی به ۳۷ موضوع مختلف که در این کشورها برای دانشجویان مقطع لیسانس تدریس می شوند اشاره کرده است. برخی از این موضوعات عبارتند از: ارتباطات و شبکه سازی در ترویج، مدیریت منابع و نظام های بهره برداری، توسعه پایدار کشاورزی، تورهای آموزشی از سازمان ها و مراکز کاری، توسعه منابع انسانی، خبرنگاری در کشاورزی، مباحث و ابعاد جدید ترویج، رهبر پروری و ایجاد گروه های پویا، بازار یابی الکترونیکی، دانش بومی، روانشناسی یادگیری بزرگسالان، و تربیت آموزشگر کشاورزی.

میلر (۱۹۹۸) نکات بسیار جالبی درباره به کارگیری روش های تحقیق کمی در تحقیقات آموزش کشاورزی و مشکلات آن بیان کرده است. وی معتقد است که برخی محققان و به ویژه دانشجویان تحصیلات تکمیلی رشته های آموزش کشاورزی در به کارگیری روش های کمی دچار اشتباه می شوند و در نهایت با نتیجه نادرست از تحقیقات خود مواجه می شوند. وی بیان می کند این دانشجویان بیشتر بجای انجام تحقیق با کیفیت به فکر انجام تحقیق برای اهدافی چون نمره و یا استخدام شدن هستند. لذا پیشنهاد می کند که محققان هنگام به کارگیری روشهای اماری می بایست دانش و مهارت کافی در این مورد داشته باشند و با نحوه کاربرد هر یک از آزمون ها آشنایی کامل داشته باشند.

در گذر زمان می توان گفت نوعی حرکت به طرف تدوین شیوه های خاص پژوهش در علوم اجتماعی، آغاز شده و مباحث مربوط به تفکیک شیوه های کمی و کیفی در علوم اجتماعی ریشه گرفته است. بنابراین بحث از رویکردهای کیفی در تحقیقات اجتماعی، دلالت برداشتن دیدگاهی متفاوت از رفتار انسان نسبت به دیدگاه رویکردهای کمی دارد. (دانایی فرد و دیگران، ۱۳۸۶، ص ۳۰).

بازرگان (۱۳۸۷) تحقیق کیفی را فرایند جستجوی منظم به منظور پی بردن به یک موقعیت نامعین اجتماعی یا انسانی می داند. وی معتقد است در این فرایند پژوهشگر تصویرری کل گرا و تاریخی از طریق تحلیل واژگان به دست می دهد، نظر افراد ذی ربط را به تفضیل گزارش می کند و بررسی را در محیط طبیعی به انجام می رساند. تحقیق کیفی مجموعه ای از شواهد تجربی و شیوه های گردآوری داده ها را شامل می شود. از جمله می توان به داده های حاصل از مصاحبه، تجربه ی شخصی، زندگی نامه، مشاهده مستقیم، اسناد تاریخی و متون تصویری اشاره کرد (بازرگان، ۱۳۸۷، ص ۲۹).

اشتراوس و کوربین^۱ (۱۹۹۸) منظور از پژوهش کیفی را نوعی از پژوهش می دانند که یافته های حاصل از آن از طریق روش های آماری یا سایر ابزارهای کمی به دست نیامده است. آنها عقیده دارند که منابع دستیابی به مسأله های مناسب پژوهش، در مطالعات کمی و کیفی تقریباً یکسان است نخستین راه، استفاده از پیشنهادات و توصیه های پژوهشگرانی است که در زمینه های مختلف در حال اجرای پژوهش هستند. بررسی متون و منابع، منبع دیگری برای یافتن مسأله مناسب پژوهش است سومین منبع دستیابی به مسأله پژوهش، تجارب شخصی و حرفه ای است که این گونه تجارب می توانند شاخص ارزشمندی برای یک تلاش پژوهشی بالقوه موفق باشند (حریری، ۱۳۸۵، ص ۴۱، ۴۲، ۱).

چهار چوب تحقیق کیفی از بسیاری جهات همانند تحقیق کمی است به طوری که مراحل مشترک در آن ها را می توان شامل شش مرحله زیر دانست: انتخاب موضوع تحقیق و بیان مسأله، بررسی پیشینه تحقیق، بیان سوال های تحقیق و مشخص کردن افراد مورد مشاهده، انتخاب طرح یا روش تحقیق کیفی و توجیه آن، گردآوری داده ها و تحلیل و تفسیر آنها، تهیه گزارش تحقیق و ارزیابی آن (بازرگان، ۱۳۸۷، ص ۳۳).

در مقایسه تحقیق کمی با کیفی، می توان گفت که در تحقیق کمی پژوهشگر با تعدادی زیاد از مشاهده و معدودی از متغیرها سروکار دارد، در حالی که در تحقیق کیفی با تعدادی کم از مشاهده و تعدادی زیاد از جنبه های مورد مطالعه سروکار دارد. (بازرگان، ۱۳۸۷، ص ۲۹). در مقایسه روشهای کمی و کیفی، حریری (۱۳۸۵) به نقل از کیرک و میلر^۲، ۱۹۸۶، بوگدان و تیلور^۳، ۱۹۷۵؛ پاتون^۴، ۱۹۸۰ چنین بیان کرده است:

- روش کمی از روش های استاندارد شده و آزمون های آماری استفاده می کند در حالی که روش کیفی کمتر استاندارد شده است.
- در روش کیفی برخلاف روش کمی تحلیل به جای آن که مرحله مشخصی باشد که در انتهای پژوهش به اجرا درمی آید، بعدی از پژوهش است که اجرای آن در تمامی مراحل پژوهش استمرار دارد.

^۱ - Strauss & Corbin

^۲ - Kirk & Miller

^۳ - Bogdan & Tylor

^۴ - Patton

- تحلیل گر کیفی به جای آزمون فرضیه، شواهدی مبنی برقابلیت پذیرش و معقول بودن یک فرضیه، نظریه، تعمیم یا تفسیر ارائه می‌دهد.
- تحلیل کیفی برخلاف کمی، جنبه انتزاعی کمتری دارد و به داده‌های خام نزدیک تر است و براساس ریاضی و آمار انجام نمی‌گیرد، داده‌ها قالب کلامی دارند و نسبتاً مبهم و وابسته به زمینه ویژه خود هستند و ممکن است بیش از یک معنی داشته باشند. (حریری، ۱۳۸۵، ص ۲۳۵)

تحلیل داده های کیفی فرایند مداومی است که از همان ابتدا با گردآوری اولین داده ها شروع می شود و تا آخرین لحظه گردآوری داده ها با طرح پژوهش بازخورد دارد. مهمترین روش های تحلیل کیفی داده ها عبارتند از: تئوری زمینه ای یا بنیانی، تحلیل محتوا که به سه صورت تلخیصی، توضیحی، و ساختاری است، تحلیل گفتمان، تحلیل مکالمه، و هرمنوتیک یا تفسیرگرایی (همان منبع).

به اعتقاد بریمن (۲۰۰۷) به کار بردن هر یک از روش های کمی یا کیفی به تنهایی پژوهشگر را آن طور که انتظار می رود نسبت به شناخت بهتر پدیده ها یاری نمی دهد. اما چنان چه پژوهشگر بتواند با ترکیب نمودن دو دسته تحقیق کمی و کیفی بررسی درباره پدیده مورد نظر را انجام دهد به درک بهتری دست می یابد. بازرگان (۱۳۸۷) این نوع تحقیق را تحقیق آمیخته نامیده است که در آن پژوهشگر داده های به دست آمده خود را درباره موضوع مورد مطالعه از طریق روش های کمی با استفاده از روش های تحلیل کیفی تکمیل می کند.

اهداف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق شناسایی موضوعات و روشهای تحقیق به کار گرفته شده در تحقیقات ترویج و آموزش کشاورزی طی یک دوره ده ساله بین سال های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ بود که اهداف جزئی زیر را نیز شامل می شود.

- ۱) تحلیل محتوایی موضوعات ترویج و آموزش کشاورزی در پایان نامه های انجام شده
- ۲) تحلیل محل جغرافیایی انجام تحقیقات ترویج و آموزش کشاورزی
- ۳) تحلیل محتوایی روش شناسی های تحقیقات انجام شده درباره ترویج و آموزش کشاورزی

بحث و یافته ها

تحلیل موضوعات ترویج و آموزش کشاورزی

در این خصوص تعداد ۹۴ پایان نامه دوره کارشناسی ارشد و دکتری بین سالهای ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ موجود در مرکز اسناد و اطلاعات علمی کشور و همچنین چکیده برخی پایان نامه های موجود در دیگر منابع مورد تحلیل محتوایی بر حسب بیشترین تکرار یا فراوانی، واقع گردید. نتایج نشان داد که تحقیقات انجام شده از طریق پایان نامه ها شامل ۲۴ موضوع بودند (جدول ۱) که از بین آن ها ۱۵ مورد درباره ترویج کشاورزی، ۶ مورد درباره آموزش کشاورزی، و ۳ مورد درباره توسعه روستایی تحقیقات خود را انجام داده اند. از بین موضوعات فرعی بیشترین فراوانی ها به ترتیب مربوط به موضوعات پذیرش نو آوری های کشاورزی (۱۳ مورد)، ارزشیابی و اثربخشی فعالیتهای ترویجی (۱۱ مورد)، و مباحث

پایداری و حفاظت منابع طبیعی و زیست محیطی (۹ مورد) بدست آمدند. نتایج تحلیل محتوایی موضوع ها در جدول (۱) ذکر شده است.

جدول (۱) تحلیل محتوایی موضوعات پایان نامه های ترویج و آموزش کشاورزی با ذکر فراوانی

شماره	موضوعات کلی	موضوعات فرعی	فراوانی	درصد
۱	ترویج کشاورزی	ارتباطات و اطلاع رسانی حضوری و رسانه ای	۴	۴/۳۴
۲		ارتباطات و اطلاع رسانی الکترونیکی	۲	۲/۱۷
۳		پایداری و حفاظت محیط زیست	۹	۹/۷۸
۴		پذیرش نوآوری های کشاورزی	۱۳	۱۴/۱۳
۵		سازمان کشاورزان و گروه های کشاورزی	۲	۲/۱۷
۶		سنجش نیازهای مخاطبان ترویج	۵	۵/۴۳
۷		مدیریت و سازماندهی در ترویج	۵	۵/۴۳
۸		خصوصی سازی در ترویج	۲	۲/۱۷
۹		نظام های کشاورزی و دامداری	۳	۳/۲۶
۱۰		ارزشیابی و اثربخشی فعالیتهای ترویجی	۱۱	۱۱/۹۵
۱۱		مشارکت و رهیافتهای مشارکتی	۶	۶/۵۲
۱۲		تعاونی ها	۴	۴/۳۴
۱۳		ارتباط تحقیق و ترویج	۳	۳/۲۵
۱۴		زنان روستایی	۲	۲/۱۷
۱۵		روشهای ترویجی	۱	۱/۰۸
۱۶	آموزش کشاورزی	مهارت های مورد نیاز دانشجویان	۱	۱/۰۸
۱۷		آموزش الکترونیکی و از راه دور	۲	۲/۱۷
۱۸		تقویت کارآفرینی در دانشجو و دانشگاه	۱	۱/۰۸
۱۹		اشتغال فارغ التحصیلان کشاورزی	۲	۲/۱۷
۲۰		برنامه های درسی و آموزش کشاورزی	۳	۳/۲۶
۲۱		ارزشیابی و اثربخشی برنامه های آموزشی	۶	۶/۲۵
۲۲	توسعه روستایی	فقرزدایی	۲	۲/۱۷
۲۳		تأثیر فقر بر محیط زیست	۱	۱/۰۸
۲۴		دانش بومی	۲	۲/۱۷
	جمع کل		۹۲	۱۰۰

تحلیل محل جغرافیایی انجام تحقیقات ترویج و آموزش کشاورزی

در اینجا نیز پایان نامه های مورد مطالعه بر حسب محل جغرافیایی انجام تحقیقات ترویج و آموزش کشاورزی مورد تحلیل محتوایی قرار گرفتند. نتایج نشان داد که بیشترین پایان نامه ها در استان فارس با فراوانی ۲۴ مورد و استان تهران با ۱۹ مورد و کمترین فراوانی مربوط به استان های کرمان، قزوین، و سیستان و بلوچستان بوده است که در واقع هیچیک از پایان نامه های مورد مطالعه در این استان ها انجام نشده بودند. نتایج در جدول (۲) بیان شده است.

جدول (۲) تحلیل محتوایی پایان نامه های ترویج و آموزش کشاورزی از نظر محل جغرافیایی انجام تحقیق

درصد	فراوانی	محل انجام تحقیق
۲۵,۵۳	۲۴	استان فارس
۲۰,۲۱	۱۹	استان تهران
۱۰,۶۳	۱۰	استان های شمالی (گرگان، مازندران، گیلان)
۸,۵۱	۸	استان های غربی (ایلام، زنجان، لرستان، کردستان، همدان)
۶,۳۸	۶	استان های جنوبی (هرمزگان، بوشهر، خوزستان)
۷,۴۶	۷	استان های مرکزی (اصفهان، مرکزی، یزد، سمنان، چهارمحال و بختیاری)
۵,۳۱	۵	استان خراسان
۴,۲۵	۴	استان های شمال غرب (اردبیل، آذربایجان غربی و شرقی)
۱۱,۷۰	۱۱	عدم وابستگی به محل
۱۰۰	۹۴	جمع کل

تحلیل پایان نامه های ترویج و آموزش کشاورزی از نظر دانشگاه و مقطع تحصیلی

تعداد ۹۴ پایان نامه های مورد مطالعه از نظر دانشگاه محل انجام تحقیق، همچنین مقطع تحصیلی مورد تحلیل محتوایی قرار گرفتند. نتایج بدست آمده نشان داد بیشترین پایان نامه های مورد مطالعه در دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه شیراز به ترتیب با ۴۹ و ۳۰ درصد و کمترین آن ها مربوط به دانشگاه کشاورزی رامین اهواز بود. در مورد مقطع تحصیلی نیز ۸ مورد در مقطع دکتری و ۸۶ مورد در مقطع کارشناسی ارشد انجام شده بودند. البته لازم به ذکر است با توجه به اینکه دانشگاه تهران از ۲۰ سال پیش دوره کارشناسی ارشد رشته ترویج و آموزش کشاورزی را دارا بوده است انتظار می رود بیشترین تعداد پایان نامه های این رشته در این دانشگاه باشد. ولی به دلیل عدم دسترسی به چکیده پایان نامه های این دانشگاه از طریق مرکز اسناد و مدارک علمی کشور در جایگاه سوم قرار گرفته است. جدول (۳) نتایج این بخش را نشان می دهد.

جدول (۴) تحلیل محتوایی پایان نامه های ترویج و آموزش کشاورزی از نظر دانشگاه و مقطع تحصیلی

درصد	فراوانی	دانشگاه محل انجام تحقیق
------	---------	-------------------------

۴۹	۴۶	دانشگاه تربیت مدرس
۳۰	۲۸	دانشگاه شیراز
۱۳	۱۲	دانشگاه تهران
۶	۶	دانشگاه علوم تحقیقات
۲	۲	دانشگاه علوم کشاورزی رامین اهواز
۱۰۰	۹۴	جمع کل
درصد	فراوانی	مقطع تحصیلی
۸,۵	۸	دکتری
۹۱,۵	۸۶	ارشد
۱۰۰	۹۴	جمع کل

تحلیل روش شناسی تحقیقات ترویج و آموزش کشاورزی

بخش عمده این مطالعه با توجه به هدف تحقیق، اختصاص دارد به بررسی روش ها، و نوع تحقیقات انجام گرفته در زمینه ترویج و آموزش کشاورزی که به اختصار روش شناسی تحقیق عنوان شده است. در این خصوص نتایج نشان داد که ۸۷,۲٪ پایان نامه های مورد مطالعه در طی ده سال بین ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ از روشهای تحقیق کمی، و تنها ۸,۵٪ از روشهای تحقیق کیفی استفاده کرده اند. تعداد بسیار اندکی هم نوع تحقیق آمیخته را بکار برده اند. روش پیمایشی در تحقیق نوع کمی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داد. همچنین نتایج نشان داد که از بین طرح ها با روشهای تحلیل داده های مورد استفاده در پایان نامه های مورد مطالعه بیشترین روشهای مورد استفاده عبارت بودند از: تحلیل همبستگی با تکرار ۶۰ مورد، تحلیل رگرسیون با تکرار ۲۵ مورد، و آزمونهای غیر پارامتری با تکرار ۲۴ مورد.

جدول (۴) نتایج تحلیل محتوایی روش شناسی پایان نامه های ترویج و آموزش کشاورزی با ذکر فراوانی

نوع تحقیق	روش تحقیق	فراوانی
-----------	-----------	---------

۷۶	پیمایشی	تحقیق کمی (۸۲ مورد)
۶۰	تحلیل همبستگی	٪۸۷,۲
۲۵	تحلیل رگرسیون چند متغیره	
۲۴	آزمونهای غیرپارامتریک	
۱۰	آزمونهای پارامتریک	
۳	تحلیل عاملی	
۱	تحلیل مسیر	
		تحقیق کیفی (۸ مورد)
۲	ارزیابی مشارکتی	٪۸,۵
۱	ارزیابی سریع (اقدام پژوهی)	
۲	گروه متمرکز	
۳	تحلیل محتوا	
۱	نظریه زمینه ای (بنیانی)	
۲	کارگاه آموزشی	
۲	سه بعدی سازی	
۱	طراحی و تدوین مدل	
۲	روش آمیخته	کمی و کیفی (آمیخته) ۲ مورد
		٪۲,۱۵
۲		روش دلفی (۲ مورد)
		٪۲,۱۵
جمع کل ۹۴ مورد		

البته لازم به ذکر است در تحلیل محتوایی روشهای تحقیق فقط تکرار روش ها در هر تحقیق مد نظر بوده است به همین خاطر در مواردی که در یک تحقیق مثلاً هم از تکنیک همبستگی و هم از آزمونهای پارامتری استفاده شده است هر کدام به طور جداگانه محاسبه شده است. همچنین نتایج نشان داد که از بین طرح ها یا روشهای تحلیل داده های کیفی مورد استفاده در پایان نامه های مورد مطالعه بیشترین روش مورد استفاده تحلیل محتوا بود. همچنین روش ارزیابی سریع (اقدام پژوهی)، نظریه بنیانی یا زمینه ای، و طراحی و تدوین مدل نیز با کمترین تکرار روشهایی بودند که فقط با یک تکرار مورد استفاده قرار گرفته اند. نتایج این بخش در جدول (۴) نشان داده شده است.

نتیجه گیری و پیشنهاد ها

بررسی نتایج این تحقیق نشان می دهد که تحقیقات انجام شده درباره ترویج و آموزش کشاورزی از طریق مطالعه ۹۵ پایان نامه، پیرامون ۲۴ موضوع کلی و جزئی بوده اند که موضوع ترویج کشاورزی به عنوان موضوع اصلی با ۱۵ موضوع فرعی بیشترین موضوعات بوده اند. در بین موضوعات جزئی ترویج کشاورزی، موضوعات پذیرش نوآوری های کشاورزی و همچنین ارزشیابی و اثربخشی فعالیتهای ترویجی بیشتر از سایر موضوعات مورد تحقیق قرار گرفته اند. لذا پیشنهاد می شود موضوعات مهمی همچون زنان روستایی، آموزش های الکترونیکی و از راه دور، کارآفرینی و اشتغال،

سازمان کشاورزان، خصوصی سازی ترویج، و دانش بومی در انجام تحقیقات آتی مورد توجه محققان، اساتید دانشگاه و دانشجویان رشته ترویج و آموزش کشاورزی قرار گیرند.

با توجه به این که بیشترین تحقیقات انجام شده طی ده سال بین ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ در زمینه ترویج و آموزش کشاورزی در استان فارس مخصوصا شهر شیراز و همینطور در شهرتهران انجام شده اند، تا حدود زیادی می توان "نظریه سوگیری تحقیقات مصلحان روستایی" استاد جامعه شناسی روستایی "چمبرز" را در ایران تایید کرد که بیشتر محققان مسایل روستایی تمایل دارند در شهر های بزرگ و نزدیک به مرکز دانشگاهی تحقیقات خود را انجام دهند. لذا پیشنهاد می شود محققان مسایل ترویج و آموزش کشاورزی به جای توجه به علایق شخصی خود در انجام تحقیقات به مسایل مورد نیاز جوامع روستایی در روستاهای مختلف کشور توجه داشته باشند.

نتایج این مطالعه همچنین درباره تحلیل روش شناسی تحقیقات انجام شده در زمینه ترویج و آموزش کشاورزی نشان می دهد که نزدیک به ۹۰٪ از پایان نامه های مورد مطالعه از روش های تحقیق کمی، و تنها درصد کمی از روشهای تحقیق کیفی و در صد بسیار کمی هم از روش های تحقیق آمیخته استفاده کرده اند. لذا پیشنهاد می شود با توجه به اهمیت و نقش تحقیقات کیفی و آمیخته اولاً اساتید دانشگاه درباره این نوع تحقیقات اطلاعات بیشتری به دانشجویان ارائه دهند، و در ضمن در انجام تحقیقات ترویج و آموزش کشاورزی گرایش بیشتری به سمت این نوع تحقیقات در محققان ایجاد گردد.

منابع مورد استفاده

بازرگان هرندی، ع. (۱۳۸۷). مقدمه ای بر روش های تحقیق کیفی و آمیخته رویکردی متداول در علوم رفتاری. تهران: دیدار.

حریری، ن. (۱۳۸۵). اصول و روش های پژوهش کیفی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

دانایی فرد، ح. و دیگران (۱۳۸۷). روش شناسی پژوهش کیفی در مدیریت (چاپ دوم). تهران: انتشارات صفار.

Acker, D.G. and Grieshop, J.I. (2004). University Curricula In Agricultural and Extension Education. In: *Journal of International Agricultural and Extension Education*, 11(3): 53-62.

Bryman, A. (2007). Barriers to integrating Qualitative and Quantitative Research. *Journal of Mixed Method Research*, 1(1): 8-22.

Dyer, J. E., Haase-Wittler, P. S., & Washburn, S. G. (2003). Structuring agricultural education research using conceptual and theoretical frameworks. *Journal of Agricultural Education*, 44(2), 61-74.

Edgar, L. D. ; Briers, G. E. ; Rutherford, T. (2008). Research Themes in Agricultural Education: Future Gap Analysis of the National Research Agenda. *Journal of Southern Agricultural Education Research*, Vol. 58, No.1, pp 61-80.

Edgar, L. D.; Edgar, D. W.; Briers, G. E. ; Rutherford, T. (2008). Research Themes, Authors, and Methodologies in the Journal of Agricultural Education: a Ten Year Look. *Journal of Southern Agricultural Education Research*, Vol. 58, No.1, pp 44-60.

Levander, L. 2000: Exploring the Curricula of Extension Education at Some European Universities. In: *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 7(1): 43-52.

Miller, L.E. (1998). Appropriate Analysis. In: *Journal of agricultural education*, 39(2):1-10.

Movahedi, R. (2009). Competencies Needed by Agricultural Extension and Education Undergraduates for Employment in the Iranian Labor Market. Berlin: dissertation. de publications.

Strauss, A. and Corbin, J. (1998). Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory. 2 th. Ed. Thousands Oaks, Sage.

Research themes and methodologies in agricultural extension and education theses, a ten year look

Reza Movahedi

Assistant Professor on Agricultural Education
Bu-Ali Sina University-College of Agriculture-Department of Agricultural
Extension and education, Hamedan, Iran

P.B.: 6517833131

Tel: +98(811)4424366

Fax: +98(811)4424012

Email: Movahedi686@yahoo.com

Abstract

The purpose of this study was to assess ten- years of researches to determine both common research themes and frequent research methods and types used in the area of agricultural extension and education. Content analyzed in this study were 94 abstract theses available online or accessed personally from 1997 through 2006. Twenty-four research theme areas were identified. Of them 15 themes were on agricultural extension, 6 themes about agricultural education and 3 themes about rural development. Results showed that the most frequent theses were done in Fars and Tehran Provinces. Quantitative research methods were the most common (87%), but qualitative and mixed methods were rarely used. The most frequent research types were survey methods (40.2%). The most frequent data analysis methods for quantitative data were correlation, regression, and non-parametric tests respectively. Content analysis was also used the most for analyzing qualitative data. Researchers must diversify their methodological research types to go beyond qualitative or mixed methods.